

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН ІНДІЇ З РФ І КНР В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Авторка:

Аліна Гриценко

З початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну відносини між Індією та РФ, КНР не зазнали істотних змін. З Москвою Індія продовжує підтримувати досить активний рівень взаємодії, керуючись прагматизмом та національними інтересами. Індійсько-китайські відносини залишаються стабільними та холодними, характеризуються помітною недовірою. Загалом Індії завдяки концепції «стратегічної автономії» вдалося побудувати баланс та продовжувати маневрування між основними полюсами, зберігаючи автономний зовнішньополітичний курс.

Відносини між Індією та РФ

Розвиток індійсько-російських відносин завжди був продуктом раціонального розрахунку з боку Нью-Делі і з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну прагматизм індійської зовнішньої політики реалізувався найочевидніше. До цього дня відносини з між Нью-Делі та Москвою залишаються стабільними, а інтенсивність комунікації в рази вище, аніж з українською стороною.

Частково політична позиція індійської влади відносно війни РФ та України формується в тому числі і за рахунок усталеного сприйняття у масовій свідомості індійців Росії як «старого друга» із ностальгічно-позитивними згадками індійсько-радянської дружби та партнерства (хінді русі бхай бхай – हिंदी रूसी भाई भाई, «індійці та росіяни – брати»). Однак ностальгія не є вирішальним фактором при вибудові політики щодо РФ.

Можна виокремити економічний та геополітичний інтерес з боку Індії до РФ, що підтримує рівні та стабільні двосторонні відносини між країнами після початку повномасштабного вторгнення РФ до України.

Економічно РФ цікава у сфері ВПК, енергетики та алмазної промисловості.

Індія, яка роками страждає від енергетичного голоду, – друга у світі країна за обсягом споживання та імпорту вугілля, третій у світі споживач та імпортер нафти, і четвертий – імпортер ЗПГ. Залежність країни від імпорту енергоресурсів сягає 80%. Партнерство Індії та РФ в енергетиці триває багато років і є доволі непоганим. Наприклад, та ж «Роснефть» разом із консорціумом індійських державних енергетичних компаній бере участь у розробці Ванкорського нафтогазового родовища («Ванкорнафта»), будівництві СПГ-інфраструктури на о. Сахалін («Сахалін-1») та у розробці нафтогазових покладів у західній частині Якутії («Таас-Юрх Нафтогазвидобування»). Індійська державна нафтова компанія ONGC володіє 20% проекту «Сахалін-1», 26% проекту «Ванкорнефть» та 100% дочірньої компанії Imperial Energy, яка видобуває нафту в Томській області.

Крім того, імпорт російських енергоносіїв (насамперед – вугілля) обумовлений енергетичною кризою, яку переживають декілька індійських штатів ось уже понад півроку. Запасів електроенергії в Індії небагато, а з жовтня 2021 року країна переживає хронічні блекаути через різке зростання попиту на електроенергію (до майже 200 гігаватт). Минулого року індійські ЗМІ повідомляли, що декілька штатів стикалися з перебоями в енергопостачанні, зокрема штати Мадхья-Прадеш, Махараштра та Андхра-Прадеш, а це охоплює понад 240 мільйонів громадян. А за даними міністра штату Махараштра Нітіна Раута, 12 штатів в Індії стикаються з нестачею електроенергії через високі ціни та дефіцит вугілля.

Все це відбувається на тлі підвищення світових цін на енергоносії, у зв'язку з чим державні монополісти в Індії оголосили про підвищення цін на пальне на 10%. Міністр нафти й газу Індії Хардіп Сінгх Пурі висловив сподівання, що країни ОПЕК+ збільшать видобуток нафти, і відновиться експорт з Ірану та Венесуели, оскільки високі ціни на енергоносії сильно б'ють по бюджету Індії, яка залежить від поставок нафти, газу та вугілля. Індійська влада також виділила додаткові \$ 1,94 млрд на збільшення імпорту мінеральних добрив з РФ та Білорусі у зв'язку зі зростанням світових цін, при цьому збільшивши розмір субсидій на добрива на 20% – 30%.

Індія продовжуватиме імпорт російських енергоносіїв через привабливі знижки у \$30-\$60, енергетичну кризу всередині країни та бажання не допустити монополізації ринку збуту Китаєм та власну. Навряд чи найближчим часом Індія зменшить імпорт з РФ або відмовиться від російських нафти та вугілля. Принаймні, поки Індія не знайде альтернативних постачальників, або не збільшить власний видобуток, або не збільшить поставки з Близького Сходу та США (якщо ті запропонують знижки, що малоймовірно).

Ключова причина – не залежність від поставок з РФ (частка яких невелика), а складна внутрішня ситуація в енергетиці та знижки.

Відносини у сфері військово-технічного співробітництва поступово слабшають, що є об'єктивним процесом, який викликаний нездатністю Росії запропонувати Індії ті технології та обладнання, які їй потрібні в даний момент, та наростаючою відсталістю російського ВПК по ряду напрямків. Однак станом на лютий 2022 року 60-70% військової техніки Індії було радянського/російського виробництва. Відтак, проглядається залежність від Росії в техніці та запчастинах, яку не можна ігнорувати, хоча ця залежність і не є критичною, але значною. Привабливість російського озброєння в основному полягає в її ціні, яка значно нижча, ніж у американців, наприклад. Однак на тлі видимої деградації російського ВПК для Індії виникає питання диверсифікації постачальників, як виступають Ізраїль і Франція.

Стабільною залишається співпраця у сфері імпорту російських алмазів. Індія є третім найбільшим імпортером російських алмазів. У 2020 році Делі закупила 4,1 млн карат на \$638 млн. 95% алмазів, що видобуваються у світі, ограновуються в Індії – третьому найбільшому експортері діамантів у світі. Відтак, підтримка санкцій, яка означала б відмову від російських алмазів вдарила б і по самій галузі ограновування в Індії з урахуванням поточного дефіциту сировини у світі. При цьому заборона на імпорт введена на необроблені алмази та діаманти з Росії. Якщо ж російський алмаз було огранено в Індії, його імпортувати можна.

Найбільша компанія, яка видобуває 93% від усього об'єму видобутку алмазів у РФ у натуральному вираженні – група «АЛРОСА». Незважаючи на введені проти компанії санкційні обмеження ще в квітні минулого року постачання дорогоцінного каміння з РФ в індійське місто Сурат – світовий центр ограновування алмазів – продовжується. «АЛРОСА» минулої весни направляла до Індії делегацію аби обговорити з місцевими клієнтами та трейдерами можливість постачати алмази в країну в обхід санкцій, зокрема можливість продажу російських алмазів за рублі або рупії.

Нарешті, індійські компанії отримують можливості розширити свій ринок збуту у Росії за рахунок виходу з відти західних компаній. Зокрема, це стосується експорту продуктів харчування через Південний Кавказ, а також фармацевтичних компаній, які на сьогодні мають 2% ринку лікарських засобів у Росії, і тепер можуть розширитися.

Делі не хоче розривати торгово-економічні та енергетичні зв'язки з Росією, а також військово-технічну співпрацю, вважаючи її частиною власної суверенної зовнішньої політики, яка заснована на принципі недопущення монополії одного глобального

гравця і максимальному розширенні присутності Індії у світі. Тобто бажання займати окрему, самодостатню позицію у міжнародних справах і небажання йти у фарватері США в якості «молодшого партнера», якого втягують у глобальне протистояння є ключовим геополітичним драйвером для збереження стабільних відносин з РФ.

Для Індії є надзвичайно важливим збереження цієї політики, яка є основою їхнього бачення світоустрою та місця Індії в ньому. Суть «стратегічної автономності» — не в нейтралітеті або диверсифікації як такій, а в недопущенні монополізації глобального політичного та економічного впливу одним гравцем, в тому числі у багатосторонніх інституціях. Ця політика є ключовою для Індії як у регіональному контексті (недопущення надмірного посилення Китаю, формування багатопольярної Азії, політика балансування між центрами сили), так і у глобальному (створення багатопольярного світового порядку з «більш справедливим» та рівним розподіленням впливу між учасниками). Саме в таких умовах офіційний Делі бачить для себе можливість стабільно і послідовно розвиватися, в тому числі стримувати Китай через партнерство із Заходом.

Більш того, Індії не вигідне послаблення Росії до стану «сировинного активу» або «молодшого партнера» Китаю. Це не відповідає геостратегічним розрахункам Делі, оскільки змінює і без того асиметричний баланс сил у регіоні на користь Китаю. Для Індії дуже важливо тримати Росію у фокусі своєї політичної уваги та стежити, щоб через Росію не утворилися нові загрози національній безпеці, особливо з урахуванням нестабільної ситуації у сусідніх Пакистані та Афганістані. Індія намагається всіма силами запобігти утворенню щось на кшталт осі «Москва-Пекін-Ісламабад», про яку заговорили після виведення американських військ з Афганістану. На фоні покращення останніми роками відносин між Пакистаном та РФ, навіть у воєнній сфері, Індія продовжуватиме зберігати стабільні та прагматичні відносини з РФ.

Відносини між Індією та КНР

Відносини між КНР та Індією суттєво не змінилися з початку повномасштабного вторгнення РФ і залишаються стабільно холодними, незважаючи на спробу КНР змінити статус-кво у березні минулого року, коли з візитом до індійської столиці завітав міністр закордонних справ КНР Ван І.

Індія та Китай залишаються конкурентами за геополітичний статус регіонального, а в перспективі глобального лідера. Як і в протистоянні США-КНР, ідеться про дві космічні, ядерні, економічно розвинуті, демографічно потужні та політично амбітні супердержави із сучасними збройними силами. Крім того, ці держави мають спільний кордон і драматичну історію транскордонних конфліктів.

В індійському внутрішньополітичному дискурсі вкоренилося уявлення про Китай як про підступного сусіда, завжди готового встромити ніж у спину. За минулі шістьдесят років з моменту війни 1962 року, індійці та китайці так і не змогли вирішити прикордонне питання та позбутися почуття взаємної недовіри. Прикордонне питання є однією з найболючіших тем у відносинах Індії та Китаю. Обидві сторони підозрюють одна одну в намірі захопити всю спірну територію. Будь-яке посилення військ на кордоні, будівництво інфраструктури, пересування сил трактується як можлива підготовка до агресії. Ситуація ускладнюється тим, що через відсутність принципової угоди кордон між державами не делімітований і не демаркований, унаслідок чого уявлення Індії та Китаю про те, де саме він проходить, часом різняться, що призводить до сутичок між прикордонними патрулями.

Однак у Делі усвідомлюють, що сусід по той бік Гімалаїв нікуди не подінеться, і треба вчитися співіснувати. Основна мета Індії – не перемогти Китай і навіть не повернути території, втрачені після війни 1962 року, а домогтися від Пекіна визнання Нью-Делі ще одним центром сили в Азії та світі. Це, у свою чергу, означає визнання наявності в Індії сфери інтересів в Індійському океані та Південній та Південно-Східній Азії, на які не варто претендувати і в рамках яких не варто нехтувати думкою Індії. Йдеться не тільки про суші, Гімалаї та сусідні малі країни таких як Непал, а й про Індійський океан- основне поле битви двох регіональних гігантів у XXI ст.

В Індійському океані здійснюється до 50 % контейнерних перевезень у світі та 70 % - перевезень нафтопродуктів. Більше 85 % нафти й нафтопродуктів постачається в КНР з Перської затоки та Африки Індійським океаном через вузьку Малаккську протоку, яка, крім того, перебуває під пильним наглядом США, що мають доступ до сінгапурської військово-морської бази Чангі. До того ж, неподалік розташовані індійські володіння – Андаманські та Нікобарські острови. Колишній лідер КНР Ху Цзіньтао назвав таку залежність Китаю від постачань через протоку «малаккською дилемою».

Китай прагне убезпечити шляхи енергопостачання, що змушує розширювати присутність не тільки на суші, в країнах, що мають вихід до Індійського океану (М'янма, Таїланд, Бангладеш, Пакистан, Шрі-Ланка, Мальдіви), а й у океанічних водах – т. зв. стратегія «Нитка перлів». У відповідь на цю китайську стратегію Індія започаткувала низку контрніціатив, у т. ч. «Мусон» (Mausam), «Дорога спецій» (Spice Road), «Безпека і зростання для всіх» (Sagar Mala), які спрямовані на зміцнення співпраці Індії з державами Індійського океану.

Індія, як і КНР, зацікавлена в безпеці індоокеанських артерій, дев'яти вузлових точок, що відіграють життєво важливу роль для Індії з точки зору морської торгівлі. Індійсько-китайське суперництво в Індійському океані має також безпековий вимір, оскільки Китай активно розвиває інфраструктуру подвійного призначення. У Білій книзі з військової стратегії 2015 р. «захист зарубіжних інтересів» прямо позначено як важливий пріоритет військового будівництва КНР. Китай будує потужний океанський надводний військовий флот, стратегічну військово-транспортну авіацію та створює корпус морської піхоти, чисельність якого передбачається довести до 100 тис. людей. Асиметрія воєнного потенціалу на користь КНР змушує Індію шукати підтримки в інших державах, зацікавлених у стримуванні «сходження» Піднебесної.

Беззаперечна конкуренція Китаю та Індії є одночасно об'єднувальним та роз'єднувальним чинниками. Зміст китайсько-індійської конкуренції полягає у боротьбі за вплив та статус, і це, природно, роз'єднує. Однак чинники, котрі зумовлюють цю боротьбу, є спільними та об'єднувальними для обох регіональних гігантів.

Китай та Індія є найдавнішими цивілізаціями Євразії, культура яких вплинула на багато країн континенту. До того ж, із більшості стародавніх цивілізацій індійська та китайська продовжують успішно функціонувати в наш час, тоді як інші стародавні культури (месопотамська, єгипетська, мезоамериканські) загинули. Цей чинник спонукає політичні еліти до умовиводів про несправедливість світопорядку, в якому двом фундаментальним цивілізаціям відводиться другорядне значення. Як у КНР за часів керівництва Сі Цзіньпіна, так і в Індії за прем'єр-міністра Нарендри Моді, активізувалося зміцнення націоналізму та впровадження концепцій, покликаних зміцнювати національну свідомість. В Індії нове звучання отримала концепція «гіндутви», яка є вираженням індуїстського націоналізму та передбачає політичну консолідацію нації навколо традицій та норм індуїзму. Основною метою гіндутви є будівництво «гінду раштри» – індуської нації або держави індусів на теренах Індійського субконтиненту (який охоплює регіони на південь від Гімалаїв, а також Гіндукуш, або «Акханд-бхарат» («єдину неподільну Індію»)). Фактично ця концепція або радше політичний проект, включає в себе три основні принципи: одна країна, одна нація та одна культура. Гіндутва, таким чином, є ідеєю самоактуалізації та самовизначення індусів.

Так само активно на території Піднебесної розвивається «китайський націоналізм» (中国民族主义, Zhōngguó mínzúzhǔyì) – націоналізм «китайської нації» (中华民族, Zhōnghuá mínzú). «Велике відродження китайської нації» є однією з основних задач політичної стратегії Сі Цзіньпіна, який у 2012 р. представив концепцію «китайської мрії» (中国梦, Zhōngguó mèng).

Окрім цього, спільною рисою є й те, що націоналістичні концепції використовуються, щоб змістити фокус уваги населення, аби множинні внутрішні проблеми не сприймалися гостро. Ці проблеми пояснюються важким минулим (відповідальність за нього покладається на «диявольських імперіалістів»), але при цьому озвучуються обіцянки відродження колишньої могутності. Отже, націоналізм в Індії та КНР щільно пов'язаний із фактором цивілізаційної окремішності.

Пріоритети зовнішнього розвитку Індії оформлені відповідно до теорії «раджамандали» трьома концентричними колами: «безпосереднє сусідство» (Південна Азія), «розширене сусідство» (більшість Індо-Тихоокеанського регіону) та решта світу. Південна Азія розглядається Індією як особлива сфера впливу, що формує життєвий простір індійської держави. Мета Індії на найближчу перспективу – утвердити себе ключовою державою регіону, що охоплює весь Індійський і частину Тихого океану, вийшовши на межі поширення давньої індійської цивілізації.

Якщо гіндутва охоплює «Акханд-бхарат», то «китайська мрія» – території Цінської імперії, що включали також і сучасну Монголію, Тайвань, частини Афганістану, Бутану, РФ, Середньої Азії. Саме на повернення під контроль комуністичної влади колишніх цінських земель була спрямована політика Мао Цзедуна, унаслідок якої, наприклад, до складу КНР був включений Тибет.

Джерела націоналізму можна знайти в ХІХ ст. Тоді індійський (або радше індуський) та китайський (або радше ханьський) націоналізм був антиімперіалістичним – проти Британської імперії, Альянсу восьми держав, манчжурів тощо. З погляду Пекіна, період історії країни, що тривав від Першої опіумної війни 1840–1842 рр. аж до встановлення КНР в 1949 р., був «століттям приниження» (百年国耻, bǎinián guóchǐ). Так само й Індія, особливо Раштрія сваямсевак сангх (Союз добровільних слуг батьківщини, РСС), до якої належить Н. Моді, виступає за зміцнення могутності індуської нації, повернення до неухильного дотримання традиційних норм та встановлення варнашрами (тобто індуського способу життя). У політичній риторичі прибічники гіндутви нерідко протиставляють мусульман та індусів: мусульмани постають антагоністами, варварами, які зупинили історичний розвиток Індії після ісламського завоювання. Те ж саме стосується й західноєвропейців.

Наслідки експлуатаційного колоніалізму в історії породжують почуття несправедливості та зумовлюють бажання відродити колишню велич, знищену білою людиною. Колоніалізм виступає у ролі спільного знаменника для Індії та Китаю, які у своєму прагненні посісти позицію однієї з великих держав, намагаються поширити свій

вплив на країни Глобального Півдня, що колись також пережили досвід колоніального підпорядкування.

Ці чинники зближують Індію та Китай у спільному бажанні обмежити вплив США з метою утворення справедливішого поліцентричного світопорядку. Втім, загалом клімат індійсько-китайських відносин залишається прохолодним, що пов'язано як з невирішеними територіальними спорами, так і з геополітичною конкуренцією за лідерство. Збільшенню і без того високого рівня недовіри викликає нарощення оборонного потенціалу обома країнами, а також партнерські зв'язки Делі з Вашингтоном та участь у таких об'єднаннях, як QUAD або ж IPEF (Індо-Тихоокеанська економічна ініціатива), спрямовані на часткове зменшення впливу КНР у регіоні.

© Центр міжнародної безпеки

Авторка:

Аліна Гриценко

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, буд. 5-А, м. Київ, 02092, Україна

Тел.: +380999833140

Е-пошта: cntr.bezpeky@gmail.com

<https://intsecurity.org/>

